
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2007 (год. XVI), ISSN 0861-7902

СТАТИИ

Христина СТАНЕВА

КЪМ СТИЛИСТИЧНАТА ХАРАКТЕРИСТИКА НА СЛОЖНИТЕ ИЗРЕЧЕНИЯ В ТЕКСТА

Cet article analyse les possibilités stylistiques des phrases complexes au niveau du texte. Les catégories du texte sont liées aux invariants des modèles linguistiques du phrases.

La différenciation stylistique et les capacités expressives des phrases résultent de la structure et de la sémantique des unités predicatives. Celles-ci déterminent la stratégie stylistique du sujet énonçant le texte.

Стилистичните значения на сложните изречения могат да се анализират сравнително пълно на равнището на текста, макар че на езиково равнище в зависимост от синтактичните връзки и основните синтактични отношения отделяме също стилистични значения (К. Димчев, 1966; Ст. Георгиев, 1970, 1973; Р. Русинов, 1972, 1973; Хр. Станева, 1971; Р. Ницолова, 1989; К. Викторова, 1981; А. Кършакова, 1991, Ив. Недев, 1992; Ст. Петрова, 1995; П. Радева, 1998 и др.). Затова и връзката между стилистика и лингвистика на текста е толкова осезателна и важна за описанието на тези стилистични възможности. Макар че най-общо се приема, че лингвистиката на текста се обособява като самостоятелна научна дисциплина, за да се противопостави на крайния структурализъм, всъщност тя запълва необходимостта от една синтетична, комплексна наука, разглеждаща съвместно лингвистични, екстралингвистични, социолингвистични и психолингвистични реалности, което дава възможност за многостранно и многоаспектно разглеждане на текста

като висша комуникативна единица. Определят се и специфични смислови и структурни категории в текста – информативност, интегративност, членимост, персоналност/неперсоналност, ориентация към определен читател, ретроспекция и проспекция, модалност и завършеност. Всяка от посочените категории има клас от форми, чрез които се върви към познанието на текста, към неговото организирано построяване и функциониране.

Определено може да се приеме, че смисловата завършеност и многоплановост, езиковата структура, композиционната и стилистична оформеност, комуникативната целенасоченост, отнесеността към действителността и свързаността на текста са категории, проявени по различен начин, но във всички типове текстове чрез формални и неформални синтактични текстови единици, връзки и отношения. При сегментацията на текста неговите категориални признаци се възприемат по-лесно външно чрез формалния им израз и в частите на текста, а по-късно като категории на целия текст. Изобщо възприемането на цялостния текст и преди всичко неговото осмисляне и разбиране е процес, който може да бъде възпитаван само при положение, че се приемат някакви части, единици на текста, които да носят както характерното за цялото, микротемата в семантичен план, така и структурните особености, подчинени на цялостната композиционна структура на текста. Натрупаните изследвания в това отношение не само показват неограничено все още разнообразие от гледни точки при определяне на текстовите единици, на свръхфразовата йерархия, но и преплитането на един речеви отрязък с друг, намиращи се на различно езиково и речево равнище (Ел. Добрева, Ив. Савова, 2001).

Лингвистиката на текста подчинява езиковите равнища на свои закони и закономерности, но най-близо стои до синтактичното и стилистичното равнище, и то до синтаксиса на речта, в който се проявяват и стилистичните свойства на текста. Тази двустранна връзка и обусловеност на текста – от синтаксиса и от стилистиката – дава основание да се нарича “висша единица на синтаксиса и категория на стилистиката”, но като цялостно произведение на речетворческия процес текстът се подчинява на свои правила за построяване, организиране, за да се възприема от съзнанието във вид на синтактична единица, структурно единство, представляващо комплексно явление от действителността в неговата относително завършена смислова цялост.

Категориите на текста дават възможност да се анализират и видят стилистичните значения на актуализираните типове изречения и на по-

големите синтактични цялости в зависимост от текста, контекста и речевата ситуация като цяло. Особен интерес представляват функциите на езиковите единици в текста като носители на определен тип информативност и функционалната предопределеност на една и съща езикова единица в различни функционални текстове с различна степен и изявеност на категорията информативност. Анализът на основната и допълнителна, конотативна информация (Галперин, 1974) на предикативните единици, изграждащи сложните синтактични изказвания на равнището на текста, ни показва, че всяка от тези информации, в каквато и синтактична част да се съдържа в синтагматичния ред, е част в разкриване на съдържанието на целия текст. В текста сложните синтактични изказвания запазват относителна устойчивост на основните синтактични значения и отношения, съществуващи на езиково равнище, но само в дадения текст, само в определен линеен ред те развиват стилистични значения, които пък обогатяват като цяло тяхната смислово-синтактична стойност.

От друга страна, на текстово равнище се актуализират присъединителните отношения в структурата на сложното синтактично цяло и главно се обогатяват с нови стилистични нюанси и смислови оттенъци съчинителните съюзни връзки, които изразяват не толкова интегративността на текста, колкото разкриват допълнителни, подтекстови информации, важни за неговото декодиране, особено при художествения текст. Чрез присъединителните съчинителни съюзи се изграждат твърде често стилистични анафорични фигури в текста, отделя се и се акцентува върху важни моменти в информационната му структура, изразява се отношението на адресанта към поднасяната информация. Например при някои медийни жанрове като коментара на текстово равнище доминират стилистично мотивирано именно този тип присъединителни свързвания.

Основателно като висше равнище се приема стилистичното, тъй като чрез него се установява допълнителната информативност на езиковите единици по отношение на текста, а това има важно значение при разкриване на неговите категории. Взаимообусловеността и връзката между стилистика и лингвистика на текста, произтичащи от същността на речевата дейност с присъщия ѝ информационен, знаков и комуникативен характер при “производството на текста”, има определящо значение при разкриване на категориите на текста и на средствата за тяхната реализация. Твърди се, че редица категории на текста се извеждат от категориите на стилистиката, че е важно да се отчита

съотношението между функционалната стилистика и лингвистика на текста, между текст и синтаксис, текст и теория на информацията, текст и психолингвистика, риторика и т.н., защото текстът е комуникативен феномен, който не може да се обясни извън функционалната цел в дадена сфера на общуване. Тясната връзка между стилистика и лингвистика на текста е определена от общия обект на изследване – текста, в който могат да се разкрият и стилистичните, и текстовите категории. В този смисъл разглеждането на категориите на текста в отделен функционален стил (като частна проблема), и на функционалните типове текстове има важно значение не само за разкриването на общите проблеми на лингвистиката на текста, но и за по-задълбоченото изследване на природата на езика във функционален и комуникативен аспект.

При стилистиката на текста трябва да се има предвид от една страна, текстът като глобално явление със свои категориални признаци и, от друга страна, текстът като индивидуално явление, конкретно речево произведение (писмено или устно), което носи общите задължителни категориални признаци, но се различава по своята функционално-стилистична маркираност и уникалност, неповторимост. Затова и експресивните възможности на сложните изречения при тяхната актуализация винаги се свързват с текста като основно средство за комуникация. И това е естествено, защото връзката на езика с различните страни от човешката дейност се осъществява чрез текстовете, като при техния обмен се поражда винаги допълнителни смисли и конотации, тъй като в комуникацията участват повече лица в продукцията, трансмисията и рецепцията на знаковия продукт-текст.

Стилистичните възможности на синтактичните единици са изключително богати и разнообразни, поради което са предмет на изследване от различни гледни точки (практически, прагматически, естетически, експресивни) или в зависимост от описанието на определени синтактични единици (обособени части, безглаголни изречения и т.н.) във функционалните стилове. Това е доказателство за необходимостта от специфичен, комплексен, стилистичен подход към всички езикови единици, при които процесите на номинация и комуникация се извяват във взаимодействието си на текстово равнище, подчиняват се на интегративни, йерархически отношения, възможни между единици от различни равнища. Синтактичната единица е двустранна и като всяка езикова единица има план на израза и план на съдържанието,

като се отделят два основни типа – докомуникативна (синтактична дума и словосъчетание) и комуникативна (изречение и предикативна единица в структурата на сложното изречение). Синтактичната единица участва в изграждането на текста опосредствено чрез по-големи текстови единици (сложно синтактично цяло и абзац), в текста може да бъде автосемантична и синсемантична, и тъй като притежава езикова и речева семантика, при стилистичния анализ трябва да се разглежда откъм четири аспекта: логически, структурен, комуникативен и семантичен. Затова синтактико-стилистичната парадигма е твърде многообразна, като включва синтактични синоними в широк диапазон от стилистични и емоционално-експресивни оттенъци, произтичащи от техните структурно-семантични и логически особености, проявявани при разнообразните синтактични модели. Освен това синтактичните единици не могат да се актуализират извън парадигматичните и синтагматични отношения, в които се намират.

Същността на сложните синтактични единици определя тяхното използване, а функционирането им в текста разкрива възможните потенцици в комуникативен и номинативен аспект. Стилистичната значимост е тясно свързана и с информативността на синтактичните единици. Тя е основна и допълнителна и може да бъде декодирана в по-големите синтактични цялости – макроединици при архитектурното изграждане на текста, в който се проявяват и потенциалните им експресивно-изразителни свойства. В текста се образува някаква по-голяма единица на изказване, имаща своя структура, инвариантна за всеки езиков стил, а вариантите на тези структури са проявяват вътре във функционалните стилове. Затова синтактичната стилистика е еднакво свързана и с основните синтактични категории на езиково равнище – предикативност, модалност, интонация и структурно-граматическа оформеност, така и с речевата им актуализация в текста, където се трансформират изходните изреченски модели, като развиват допълнителни конотации. Това са допълнителни семантични или стилистични оттенъци, които се наслагват върху основното значение на езиковата единица и служат за изразяване на емоционално-експресивна окраска, придавайки на изказването непринуден, тържествен, императивен, фамилиарен тон и т.н. Всички езикови единици в определен контекст в синтагматичния ред могат да получат допълнителна смислова, емоционална или образна експресивност, която може да има твърде често индивидуален характер, т.е. създават се семантични и стилистични тро-

пи. Стилистичната конотация е функционално и жанрово предопределена, тъй като една и съща езикова единица може да получи допълнителна конотация, различна в отделните функционални типове текст, в различен стилистичен контекст и стилистична прагматика, като съществено значение имат извънезиковите стилоопределящи фактори.

Синтактичните конструкции, синтактичните категории са извънредно многообразни, поради което изреченските модели могат да носят допълнителна логическа или експресивна информация, чрез която изказванията в речта като цяло повишават своята ефективност чрез създаването синтактични синоними и транспозитивни структури в линейния ред на текста. Практически това многообразие е неизчерпаемо, което може да се види при лингвостилистичния анализ на всякакъв текст, поради което са съществени и важни няколко основни проблема в зависимост от спецификата на инвариантното значение на предикацията (най-общо) и на синтактичните значения (в частност).

Сложното изречение със своите структурно-семантически разновидности има богати стилистични възможности, обусловени от категориалните признаци полипредикативност, специфична структурна схема, смислова и интонационна завършеност, която обуславя и тяхната вариативност и функционална значимост. За стилистичните им възможности определящи са и основните граматически значения – семантико-синтактичните отношения между предикативните единици, опиращи се на модално-временните взаимодействия между тях, докато в простото изречение основно граматическо значение е предикативността.

Стилистичният потенциал на сложните изречения е предопределен от елементите в тяхната семантико-структурна организация, като особено важни са: синтактичната връзка между предикативните единици и средствата за нейното изразяване; вариативният брой на компонентите; редът на предикативните единици; специфичните особености на техния лексикален състав; особената им комуникативна несамостоятелност и интонационна незавършеност; мястото на сложното изречение в структурата на цялостния текст; съотношението между речева и езикова семантика, в което доминираща и обединяваща е *семантиката на отношението*, която отразява връзките и отношенията между предметите и явленията от действителността. Мотивация за богатата стилистика на сложните изречения са основните езикови значения, които те могат да изразяват: временни, противопоставителни, сравнителни, причинно-следствени, условни, пояснителни, присъединителни и др.,

чрез които се изгражда синтактично-стилистичната им парадигма от синонимни конструкции. Във вариативността и взаимообусловеността на езиковите значения на сложни изречения, и особено в разнообразието от средства за тяхното изразяване (интонация, съюзи, съюзни думи, местоименни съюзи, видо-временни отношения, типизирани групи лексеми, словоред), се крият допълнителните им конотативни съзвучия.

Стилистиката на сложните изречения е различна в зависимост от структурно-семантическите типове, определени от традиционната им класификация: *съюзни/безсъюзни; съчинени/съставни* и т.н., при което функционално маркирани и активни са различните средства за изразяване на смислово-синтактичните отношения в тях. Така например при безсъюзните интонацията като основно средство за свързаност има изразена разнообразна експресивност, което е видно при тяхната употреба в книжовно-разговорната реч: *“Абе, бях там, говорихме за това, гледахме и снимките им, поплакахме си”*. При сложните съчинени и при съставните изречения стилистичен потенциал има съчинителното (координация) и подчинителното (субординация) отношение и средствата за неговото изразяване.

На езиково равнище можем да отделим синтактико-стилистична парадигма, в която сложните изреченски инварианти се противопоставят по диференциалните структурно-семантични признаци *неутралност/книжност / разговорност*, формално изразявани чрез: съюзните връзки, синтактичната структура на съставящите предикативни единици (еднородни и обособени части и т.н.), стилистично маркирани лексеми и фразеологизми, словоредата и архитектуриката на сложното изречение, ритъма и синтактичното деление. Доминанти в синтактико-стилистичната парадигма са неутралните изреченски структури, които имат и най-голяма употреба във всички сфери на общуване. Разговорните изреченски структури са маркирани на езиково равнище от наличието на разговорни съюзни връзки (*та, на, камо ли, ала, ами, хем-хем* и др.), от непълно структурно изградени предикативни единици, или от повторения на синтактични части (най-често сказуемото), от словоредната “свобода” по отношение на главна или подчинена синтактична единица, от преобладаващото безсъюзно (интонационно) свързване. Тези общи маркери се актуализират по своеобразен начин в речта, като полипредикативни изказвания, типизирани разговорни конструкции, при които се наблюдават недиференцирани смислово-синтактични

отношения, включващи книжовно описаните, но допълнителни стилистично-експресивни смисли. В книжовно-разговорната реч те са основна част в речевата ѝ системност, чрез полипредикативните изказвания се оформят и функционално-речевите типове реч – описание, повествование, разсъждение, особено в професионално-разговорния подстил.

Полипредикативните структури в разговорната реч се характеризират с неправилен словоред, излишни повторения, елипса и непълнота, разговорни стилизиращи средства, особена изредителна или мотивираща интонация, обяснителна, обуславяща и съпоставителна интонация, чрез която се създава динамика, непринуденост, експресивна ритмомелодика. Именно тези възможности на разговорните полипредикативни структури се използват в художествената реч, в ораторския подстил, в научната полемика, когато се имитира разговорност, за да се въздейства по-силно върху реципиента. Например: *“Може би ще прозвучи малко несъвременно, но мисля, че е дошло време да се обърнем и назад, да си вземем поука от старите. Защото нека не забравяме, че ние също стареем, и то често пъти лошо стареем. Много от нас стареят като овни, а не като птици, загубили чувство за мярка и полет, пренебрегнали най-елементарните повели на професията. А уж живеем във времето на социологията и социалпсихологията, на научните прогнози, на интелектуалното усъвършенстване на човека и обществените механизми, на сметката. Нали самите ние пишем за всичко това. Тогава кого лъжем, ако не себе си? Ето до какви объркани мисли ме довежда моят младежки пример. А ние какъв пример ще бъдем? Като момче мечтаех да стана журналист като Станлей (сега го наричат Стенли) и да открия своя Ливингстон (пардон, Ливинстън) и изворите на своя Нил. За съжаление станах журналист, но не открих нищо. Ето защо сега, накрая, мечтаю за едно момче, което да наследи мечтата ми. Не знам защо, но вярвам, че то ще успее”* (Ст. Продев, Из *“Непроизнесено слово”* по повод навършване на 60 години на писателя).

Стилистично маркираните полипредикативни единици са вътрешно присъщи на научния стил, на официално-деловия стил, преобладават и в авторовата реч на художествения текст, като изразяват изчерпателно сложни смисли чрез пълната си синтактична постройка, синтактически паралелизъм, задължително съотносителни местоимения, необходими повторения и др. Специално внимание в стилистичен план заслужават сложните структури в поетическия текст, където те наруша-

ват изцяло изреченските модели, като изграждат особен ритмичен синтаксис, в който инверсията, сегментацията, присъединяването и парцелацията са неизменни. Например:

*Мълчете! Оставете ме със въздуха
във влака – в коридора до прозореца!
Тъй мое е небето – и на всички ви!
Щастливи ли сте? Аз летя към гарата
и тя сама по себе си е щастие!
Тъй голо и свободно е сърцето ми,
че тръгва по небето!
А насреща ми –
дървета с разтворени обятия! (Хр. Фотев)*

Стилистичните възможности на синтаксиса и на текста като цяло са изключително разнообразни и вариантивни, което е доказателство за богатите изразни средства, които има езикът. При конкретния лингвостилистичен анализ се откриват неочаквани експресивни структури и стилистични нюанси, в най-голяма степен предопределени от типа текст. Например: “*Стълби на плочите в манастирския двор и за кой ли път проклетх строителите, които бяха покрили земята с обли, неравни камъни – и едри, и дребни, – та всяко преминаване до черквата караше нозете ми да си избират път като кораб между скали. Ако римляните бяха постилали с такива камъни пътищата си, нямаше да има Римска империя. Трудно е да се живее в страната на старостта, където празните длани тежат повече, отколкото навремето тежаха щитът и мечът, пък земята те дърпа с тройна сила и небето притиска шията ти като вражи крак*” (Ан. Дончев).

При сложните съчинени изречения стилистичната вариативност е вътрешно мотивирана не толкова от съюзната връзка (макар че има типични разговорно маркирани съюзи, като *та, па, че, хем-хем, ала, ама* и др.), колкото от изразяваните смислово-синтактични отношения между предикативните единици, които са само относително самостоятелни, при което се наслагват допълнителни смисли. Чрез тях се постига и стилистичната им вариативност във всеки отделен вид. Така например съчинителните противопоставителни изречения със съюза *но*, който сам за себе си не е стилистично маркиран, имат разнообразни стилистични варианти, обособени в три групи отношения: *ограничителни, отстъпителни и изяснителни*, които се разгръщат най-общо на фона на противопоставянето на две действия, явления или състояния

за подчертаване на разликата между тях. За стилистичната им значимост важен дял се пада на видо-временните отношения между предикативните единици, а също и повторението на части от едната предикативна единица (напр. подлогът, допълнението) като други части във втората предикативна единица.

При противопоставително-отстъпителните варианти е налице синтактична синонимия със сложно съставно с подчинена отстъпителна предикативна единица: *“Външно си приличаха като два огледални образа, но (макар че) по характер бяха съвсем различни”* (Ив. Вазов).

При сложните съставни изречения стилистичните възможности и стилистичните варианти са по-богати и разнообразни. Подчинителната връзка при тях изразява по-специфична йерархическа зависимост, има структурен характер и може да бъде експлицитна и имплицитна, при което се реализира бинарност на взаимообулавящи се елементи с доминиращ предикативен център главна предикативна единица. Напр.: *“Не вярвам да има човек, чиято памет да съхрани дума по дума написаното в тези свитъци, които прочетох през нощта. Не мога днес да ги кажа на човека, който записва изреченото от мен, но той може да ги препише от самите ръкописи. Защото повечето от ромейските закони, новели, хрисовули успях да събера и запазя. Самуил ми даде да препиша някои от тях, други сам намерих, трети вече ги имаше сред книгите на Аарон. Писмата на съгледвачите на Домета, то се знае, останаха при Самуил”* (Ан. Дончев).

Обобщеният синтактичен смисъл на подчинените предикативни единици (определение, допълнение, обстоятелствено пояснение и т.н.) е заложен още в структурата на главната предикативна единица, която може да бъде дефективна, със семантична недостатъчност, с морфологични и лексикални особености, изискващи задължително подчинената предикативна единица. Напр.: *“Природата е от ония щастливци, чийто сън не се стряска от нашето бръмчене”*; *“Мрачните страници в историята на един народ не са нищо друго освен свидетелство за силата на светлината, която е трябвало да бъде угасена”* (Н. Христов).

Синонимията и вариативността на сложните изречения като доказателство за възможността да се избират разнообразни синтактични средства за изразяване на общото значение се проявяват с особена стилистична обогатеност при сложните смесени изречения, при периода, сложното синтактично цяло на равнището на текста. Във функционален

план тези синтактично-стилистични възможности са необозрими, защото в речта, при употребата на езика тяхната вариативност по същество е неограничена.

Стилистиката на сложните изречения зависи и от структурно-семантичната характеристика на сложната синтактична единица като цяло, и в частност на изграждащите я предикативни единици, и от типа текст, в който тя се актуализира и подчинява на неговите категориални и стилови признаци, които го отнасят към определена функционална подсистема. Експресивността, денотативното значение на актуализираната в текста синтактична единица е комплексна даденост, резултат от вътрешноизреченски, от текстови отношения, а така също и екстралингвистически, обусловени опосредствено чрез функционалния тип текст. Чрез експресивните сложни структури реципиентът получава допълнителна информация и за текста, и за неговия автор, като стилистичната конотация се възприема не изолирано, а като неразделна част от стилистиката на цялостния текст. Например: *“Вървах към шума на планински поток – видял го бях на светло. Него търсех. И го намерих.*

Усетих ли сянката на страха, трябва да намериш пропаст и да застанеш с гръб към нея така, че сянката да падне в пропастта. Ако успееш да стъпиш на самия ръб, ще откъснеш цялата сянка. Ако си далеч, колкото остане, ще те мъчи. Но сянката може да те повлече в пропастта, то ще рече, че съдбата те е сложила на везни – от едната страна ти, от другата страхът ти. Ако страхът ти е по-тежък от теб, защо вечно да трепериш?” (Ан. Дончев).

Речевата актуализация на езиковите структури като сложни изказвания показва не само стилистичното им значение в конкретния текст, но и изразителните и експресивни свойства, които те притежават като инвариантни езикови единици.

Сложното синтактично цяло е непосредствено съставяща хиперсинтактична единица на текста, която се състои най-малко от две изречения, свързани смислово и структурно, обединени от обща микротема, характеризиращи се с относителна смислово-структурна автономност, която се съхранява и извън текста. Сложното синтактично цяло изпълнява текстообразуваща функция, чрез него езиковите единици се интегрират в текста, има единен темпорален и пространствен план и свои структурни и семантични признаци, които се изразяват вербално както на лексикално, така и на синтактично равнище (синтактични средства за свързаност, лексикална приемственост). Сложното синтактично цяло

е важно звено, свързващо плана на изразяване и плана на съдържание на текста като цяло. Строежът, границите, видовете, прагматиката, логическият, психологическият, ритмо-мелодичен и актуален (комуникативен) аспект на изучаването на сложното синтаксично цяло както и видовете свързващи средства са предмет на лингвистиката на текста, на синтаксиса на текста.

Тези особености са съществени и при стилистичния подход към текста, тъй като в тях до голяма степен се отразява функционалната специфика на текста и на категорията членимост (дискретност). За стилистиката на сложното синтаксично цяло важно значение има стилистичната прагматика и сферата, за която е предназначен текстът.

Стилистичната диференциация на сложните изречения, техните експресивни възможности, актуализирани на равнището на текста, са обусловени както от техния строеж и езиков модел, в който са заложи основните смислово-синтаксични отношения между изграждащите ги предикативни единици, така също и от комуникативно-стилистичната стратегия на производителя на текста. Особено важен е проблемът за трансформацията на абстрактните изреченски модели в речевия контекст, при което се пораждат конотативни смисли, а например в художествения текст тези трансформации носят в най-голяма степен индивидуалния почерк на твореца.

Тези особености са съществени и при стилистичния подход към текста, тъй като в тях до голяма степен се отразява функционалната специфика на текста и на текстовата категория членимост (дискретност). За стилистиката на сложното синтаксично цяло важно значение има стилистичната прагматика на текста и сферата, за която е предназначен текстът.

БЕЛЕЖКИ

Викторова, 1981: К. Викторова. Сложни съчинени съединителни и противопоставителни изречения в съвременния български книжовен език. – ИИБЕ. Т. XXVI. С., 1985.

Георгиев, 1970, 1973: Сложно съставно изречение с подчинено обстоятелствено за условие, ч. I. – Трудове на ВТУ. Т. VI. С., 1970; Подчинени подложни изречения в съвременния български език. – В: Юбилеен сборник, кн. I, В. Търново, 1973.

Димчев, 1966: К. Димчев. Стилистични варианти на сложните съчинени изречения. С., 1966.

Добрева, 2001: Ел. Добрева, Ив. Савова. Текстолингвистика. Ш., 2001.

Кършакова, 1991: Р. Кършакова. Пресуппозитивни закономерности при употребата на изречението в писмения научен текст. –БЕ, кн.1, 1991.

Недев, 1992: Ив. Недев. Синтаксис на съвременния български книжовен език. С., 1992.

Ницолова, 1984: Р. Ницолова. Прагматичен аспект на изречението. С., 1989.

Петрова, 1995: Ст. Петрова. Асиметрия в сложното изречение. С., 1995.

Радева, 1998: П. Радева. Записки по синтаксис на съвременния български книжовен език (сложно изречение). В. Търново, 2002.

Русинов, 1973: Р. Русинов. Един аспект на типологизация на сложните изречения в съвременния български език. – Славистични проучвания. С., 1973.

Станева, 1971: Хр. Станева. Сложно съставно изречение с подчинено сравнително в съвременния български език. – Трудове на ВТУ. Т. 8, кн.1, 1971.